Balogh Tamás riportja:

Majd, ha hátában a kés...

Mit árasztanak a Rigó utcai falak?

Szolidan húzódik meg az épület a Rigó utca egyik szegletében. Vörös téglás falai sokat láttak, sokat megéltek. Száztíz éve menhelynek építették a házat, aztán bonctani intézet és kollégium egyaránt volt, sőt a háború alatt még hadikórház is. Árokásást igénylő nagyobb munkánál még csontok is kerültek elő az udvar mélyéről. Az idősebb dolgozók a bonctanszerep utóéletére is emlékeznek: nagyobb időváltozások idején formalinbűzt öntöttek magukból a falak. De vajon mit árasztanak ezen évszázados falak most? Ezt akartam megtudni, amikor egy hétköznap délelőtt Sütő Péter igazgató idodájába kopogtattam.

Kosz hátán mocsok

Arra kértem, nézzünk körül előbb az épületben. A földszinti folyosón elindulva lépten-nyomon szemétbe rúgtunk, papírdarabok, csikkek heverésztek összevissza. A betegszobát, ami időnként vendégszoba szerepét is betölti, egy-két gyerek segítségével éppen takarították. Az ajtóban álló B. kalandos körülmények között került újból a nevelőotthonba: szülei kivették, de a 17 éves fiú nem bírta az otthoni légkört, alkoholista szülei bánásmódját, s inkább visszakérte magát a „Rigóba." Ott szabadabb a légkör — mondja.

Lepusztult bútorok, fölszabdalt székek között vezet az utunk. Nehéz eldönteni: az épület maga van-e elhasználtabb állapotban vagy berendezése, ami szépen harmonizál a mindenhol uralkodó kosszal. Közben „ismerőssel" is találkozom: H.-val egy-két éve már volt szerencsém beszélgetni a rendőrségen. Éppen előzetes letartóztatásba helyezték az akkor divatba jött iskolafosztogatások miatt. Csak most tudja meg igazgatójától: akkor a nevelőotthonba behozott „gyanús" magnó buktatta le. „Jó itt" — mondja, ennél bővebb nyilatkozatra nem lehet rábírni.

Az emeleti hálótermek mutatnak csak igazán siralmas képet. Leszabdalt kárpit, szétvert szekrények, kitört lábak. Az ágyneműtartókból helyenként ing, nadrág, pulóver lóg ki. Nem mindenkinek jut szekrény. Gyakran az erőfölény dönti el, kinek lehet szekrénye, s kinek nem. Márpedig akinek nincs, nehezen tud vigyázni a holmijaira. Nem ritka hát a kisebb gyerekeknél, hogy értékesebb ruhájukat magukon hagyják éjszakára — nehogy reggelre új gazdájuk legyen. A lopás ellen persze a szekrény sem tökéletes védelem. Ha a zár túl erős, a bútor hátulról is bontható. Ha „szerezni" akar valaki. Ha csak tréfálkozni, akkor — elég fölgyújtani a szekrényt. Azt mondják odabenn: ilyen apróságért nem jár büntetés.

Az egyik hálóból hangos zeneszó hallatszik. Amikor belépünk, a szoba közepén táncoló, nagy darab, erős fizikumú fiút láthatunk. P. tizenhat éves, de jóval idősebbnek látszik kortársainál. *„Nem nagyon* szeret dolgozni" — mondja Sütő Péter, s szavait alátámasztja, hogy megtudom: szeptember óta két napot dolgozott P., azután négy napig táppénzen volt. Ennyi. Később még összefutunk, mert kiderül: sikerült fölvetetni valamelyik vállalathoz. „Szokatlan" külseje alapján — ez nem lehetett könnyű. De P. ragyogó arccal kérdezi: az lesz beírva, hogy kubikos? Nevelője igenlő válasza láthatóan megnyugtatja, sőt büszkeséggel tölti el.

Lengyelné

A legproblémásabb gyerekek nevelője Lengyel Józsefné. Amikor az intézetbe érkezem, neki mutat be először az igazgató. Beszélgetésünk alatt otthonosan jár ki s be az irodából, sokáig úgy gondolom ő Sütő Péter helyettese. Amikor erre rá is kérdezek, még nem tudom — darázsfészekbe nyúltam. Lengyelné ugyanis képesítés nélkül három funkciót tölt be az intézetben (van, aki gúnyosan főigazgatóként beszél róla), s a kollégák úgy látják: sajátos megosztás szerint a gyerekeknél Lengyelné feladata a jutalmazás — mások büntessenek, ha akarnak. Nem nehéz kitalálni, kit övez nagyobb népszerűség. Amikor Lengyelnével beszélgetünk, azt mondja: kollégáinak azért van kifogásuk ellene, mert képesítés nélkül dolgozik a nevelőotthonban.

— El kell feledkezni erről a végzettség-dologról — *mondja* —, és nevelni kell a gyerekeket. Én nagyon szeretem őket, és úgy érzem, ők is engem. Kiharcolok nekik mindent, ha kell, sírok a vállalatoknál, hogy vegyék föl őket dolgozni. Aztán, ha nagy nehezen fölveszik, örülök, ha két hetet dolgozik a gyerek, mert már az is eredmény.

— *Van arra lehetősége az intézetnek, hogy a legproblémásabb, kezelhetetlen gyerekektől megszabaduljon?*

— Nagyon nehéz. Van egy úgynevezett négyes bizottság, ami elé beküldhetjük a nehéz eseteket. Aki viszont pártfogói felügyelet alatt áll, vagy rendőrségi eljárás folyik ellene, nem terjeszthető fel. Jellemzést kell írni a pártfogónak, az az ifjúsági ügyésznek továbbítja, aki belátása szerint intézkedhet a bíróságnál. A bíróság átváltoztathatja a büntetést javítóintézetre, vagy fiatalkorúak börtönére, de ez *egy év*. Azalatt megkeseríti az életünket.

A fölszámolás szelleme

Fölvetődik persze: hogyan, s miért kerülnek a Rigó utcába — elméletileg nevelőotthonba, s nem javítóintézetbe — a gyerekek. A válasz a posztja szerint „igazi" helyettessel, *Tátrai Sándorral* folytatott beszélgetésből derült ki.

— Nagyon rossz dolog, hogy a 6—10 éves, családi okokból állami gondozásba került gyerekek, akik még romlatlanok, de legalábbis nevelhetőek lennének, összekerülnek egy idősebb, bűnöző társasággal. A nagyok elküldik a kicsiket lopni, mert tudják, hogy ők még nem büntethetők, s később még komolyabb ügyekbe keverik őket. De nekünk nem kellene minden ilyen rossz hírű gyereket fölvennünk. A megyében azonban van egy olyan álláspont: aki kezelhetetlen, az menjen a Rigóba. Olyan lett az otthon, mintha a megye javítóintézete lenne, pedig funkciója szerint nem az.

— *Miért támogatja az igazgató úr e sok problémás gyerek felvételét?*

— Mert azt mondja, ha kicsi a létszámunk, megszüntetik az intézetet. Én többször elmondtam, ha ezen múlik inkább szűnjön meg az intézet, mert ennél csak jobb körülmények közé kerülhet mindenki.

— *Tehát a fönnmaradás érdekében fogad be boldog-boldogtalant Sütő Péter?*

— Igen. S azt mondja, például azok esetében, akik már elmúltak tizennyolc évesek, így végképp nem lennénk kötelesek befogadni őket, hogy jót tesz velük. Ez egyfelől igaz is. Csakhogy azt nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a másik negyven-ötven gyerek számára viszont káros, züllesztő hatású a „befogadottak" jelenléte. Különösen úgy, hogy a nevelők fellépése sem egységes. A gyerekek között is van, akinek mindent szabad, tetteit soha nem követi retorzió, s a nevelők között is van, aki sosem büntet. Így képtelenség nevelni, s nem csoda, ha néhány gyerek ocsmány trágárságokat is megenged magának a nevelőkkel szemben, s késsel, veréssel fenyegetőzik.

Büntetés nincs

Belépésemtől kezdve mindenféle rendbontásokról, botrányokról hallok. Éjszakai zendülésről, verésekről, zsarolásokról, gyújtogatásról, szökésről, melyekben egy a közös: mindenféle következmény nélkül maradtak. Az éjszakai ügyeletről írásbeli jelentés készül reggelenként: a nevelők véleménye szerint főnökük megnézi, de semminek semmi következménye nincs.

Kohlmann Péternek, aki egy hónapja van a nevelőotthonban, minderről bővebb véleménye van.

— Lassan ott tartunk, hogy az életünket talán még nem, de a testi épségünket mindenképpen félteni kell, mert elszabadult a pokol, mindent szabad a gyerekeknek, semmi következménye nincs.

— *Ki tehet erről az elszabadult pokolról?*

— Egyértelműen az intézetvezető. Amikor egy gyerek engem veréssel fenyegethet következmény nélkül, az már nehéz helyzet. De néha nem is csodálom, hogy ilyesmiben szeretnék elhasználni az energiájukat, hisz semmi mozgási lehetőségük nincs. De az indulatok is elszabadultak, nincs semmilyen büntetés semmiért.

Egy másik nevelő *Duszka Mária* azzal kapcsolódik beszélgetésünkbe: eleve rossznak tartja, hogy olyan embereket vesznek be az intézetbe, aki bűnöző életmódot folytat. Itt van például K. (négy ilyen nevű van az intézetben, ezért becenevekkel is felcímkézték). Mindenki tudja, hogy lop, nem dolgozik, pénze azonban van, s így a bűnöző életmódot teszi vonzóvá a kicsik előtt. Eszembe jut pár órával korábbi találkozásom K.-val. „Na, lopsz-e még?" — kérdezte tőle nevelője. „Már nem, tegnap se loptam" — hangzott a „megjavulást bizonyító" válasz. A 18. évét betöltött ifjúval szemben azonban nincs eszköz a nevelők kezében, ezért már többször bejegyezték abba a bizonyos jelentésfüzetbe: semmilyen felelősséget nem vállalnak az igazgatói engedéllyel bent lévő K.-ért. „Ha nem lenne rács az ablakon, már a zongora sem lenne az épületben" — mondják.

— Azt sem tudja senki, kinek mi igazából a munkaköre — *szólal meg Ikotity Zsuzsa nevelőnő.* — Nem csoda, ha így káosz van: egyesek azt csinálják, amihez kedvük van, mások meg azt, amit muszáj.

Nimcsovits Sándorné gyermekfelügyelő az étkeztetéseknél tapasztal lehetetlen helyzeteket. Van pár nehéz fiú, aki, ha kevesli az ételt, fenyegetőzik, szitkozódik, ZS. azt is „kilátásba helyezte": Nimcsovitsné hátába állítja a kést. Sokszor az esőcsatornán másznak le az emeletről a gyerekek, mennek az éjszakába, de ha az ilyesmit leírják a nevelők igazgatójuknak, az sem számít. Állítólag a Lengyelné kezelésében levő gyerekek nemhogy a balhéikat úzhetik büntetlenül, de a javakból is gazdagabban részesülnek. Ha egy szakmunkás-vagy ipari tanuló gyerek azt látja: 4-6 ezer forintot kereső kortársai pont akkora, esetleg nagyobb részt kapnak az állami ruhatárból, mint ők, akik 170 forint ösztöndíjat vesznek fel havonta — nehéz meggyőző érveket fölhozni számukra a tanulás mellett.

Kohlmann Péter még azt is fejtegeti: van karbantartó az intézetben, aki a szó szoros értelmében a karját tartja, miközben csatlakozók lógnak a falból, törött ablakok virítanak hetek óta, s nem jó a fűtőtestek nagy része. Beszélgetésünk ezen részénél Lengyelné lépett a szobába. Azután másnap délelőtt Kohlmann Péter kezébe kapta munkakönyvét. Reggel még találkozott az igazgatóval. Egy szót sem szólt. Aztán délllőtt egy kolléga kopogtatott a könyvvel... Igaz, egy hónapos próbaszerződése — amit addig nem is látott — aznap lejárt. Abból ítélve azonban, hogy a hét további részére is be volt osztva ügyeletbe, valószínűsíthető, hogy hirtelen „ötlet" volt az eltávolítása. Tán túl sokat mondott az újságírónak? Sütő Péter azt mondja: alkalmatlan a feladatra. Tátrai Sándor úgy értékel: ambiciózus, tehetséges fiatalember. S hogy szerinte, ha egy nappal később járok az intézetben, Kohlmann már kinevezett kolléga...

Fiúk fiúkkal

Azt mondják, egynemű közösségekben szinte mindenhol előfordul a homoszexualitás. No persze, felnőtt emberek, egymás között, s főként önként — tegyék, ha nem is normális a dolog. De az erőszak, s főként kiskorúval szemben — súlyos bűncselekmény. Két serdülő gyerekkel beszélgetek. Tudják, hogy az egyik 13 évest egy 18 éves... Őket meg is verték — *nehogy pofázzatok!* —, mert rájött az idősebb, nem titok, amit csinált. Mégis elmondták az igazgatónak, aki kidobta őket a szobájából. „Nem volt ilyen" — cáfol tömören Sütő Péter. A fiatalkorút amúgy *Konnektornak* „becézik". S moziba, cukrászdába hordják.

Egy másik fiút faggatok később. Bevezető körök után céltudatos vagyok.

— *Milyen kapcsolatban vagy R.-rel?*

— Most elment, nagyon örültem neki.

— *Miért?*

— Mert szemétláda volt. Meg a színe miatt is.

— *Nem szereted a cigányokat?*

— Nem.

— *Bántottak vagy miért?*

— Nem bírom őket. Meg ez beteg is volt, meg pénzt akart folyton.

— *Mi volt a betegsége?*

— Nem tudom.

— *Homokos?*

Keserű nevetés. Mélyre tapintottam. Halk igen a válasz.

— *Mit akart tőled?*

— Hogy menjek el vele. De én ellentmondtam. Ő meg üldözött. Egyszer volt is ebből balhé.

— *Hogy történt?*

— A fürdőszobában előbb bókolt, hogy szép a testem, meg a lábam, elkezdett őrjöngeni, hogy most már nem bírja, engedjek. Én meg kirohantam és elmentem. Nem is akartam visszajönni.

— *Hogy kerültél mégis vissza?*

— Visszahoztak.

— *Ezt elmondtad itt valakinek?*

— Az igazgatónak. De nem foglalkozott vele.

— *R. pedig zaklatott tovább?*

— Igen. Hol kedvesen, hol fenyegetően, de mindennap jött. Sokat szenvedtem.

— *Mennyi ideig tartott ez a zaklatás?*

— Két évig.

Ledöbbenek. Két év üldöztetés. A háromnapos szökés — amikor beszélgetőpartnerem tán meg is akart halni, s ami után szólt az igazgatónak — 1988 januárjában volt.

— Arra gondoltam — *folytatja* —, hogy följelentem a rendőrségen. De úgy éreztem, nem történne akkor se semmi.

R.-nek semmi bántódása nem esett. Nyilván nincs összefüggésben ezzel, hogy Lengyelné rendszeres vendége volt, a fiú még lakásfestést is végzett nála.

Humanizmus és ...

— Előfordulhat a homoszexualitás, gyanúnk volt, van, de nem tudjuk bizonyítani — *mondja Sütő Péter.* — Ha valaki jelenti, mi intézkedünk. De kényes probléma, nehéz mit tenni.

Aztán arról beszél, nem szabad egy kalap alá venni a gyerekeket, szigorúan egyéni terápiára van szükség, más esetekben is. Emberileg lehet a közelükbe férkőzni, nem büntetéssel vagy diktatúrával. 16—17 éves korban amúgy sem lehet már változtatni a személyiségükön, humánusan kell velük bánni. Abba pedig nincs beleszólásuk — mondja —, hogy kit fogadnak be.

*

B. többször jelentette már: ki és mit lopott tőle. Sosem követte intézkedés a bejelentését. A tapasztalataiból okulva legközelebb vizes törülközővel kegyetlenül eltángálta a tettest. „Saját hatáskörben" intézkedett.

G. seprűnyelet dugott fel az egyik gyerek végbelébe. A gyereket hosszú ideig tartó vérzés után a sebészeti klinikán ápolták. G-nek haja szála sem görbült. Kirúgták viszont T.-t, akinek ugyan nem volt szerepe az ügyben, de amúgy is ment volna el az intézetből — tét nélkül rá lehetett kenni. Pár hét múlva G. úgy összevert egy másik fiút, hogy a baleseti ügyeletre kellett szállítani. A fiú már sajnos nem tud beszélni a dologról — a nyáron a Tiszába fulladt. G.-nek azonban haja szála sem görbült. Időközben gyilkossággal is vádolták bíróság előtt. Nem tudták rábizonyítani. Most szökésben van.

Sokan, sokféle gazságot elkövetnek, nap mint nap. Büntetés, következmény nélkül. Talán, majd ha ZS. beváltja fenyegetését, és *valóban a gondozónő hátába vágja a kést...* Vagy az még kevés a változáshoz?